

श्री कुन्डकुन्डनगर, सोनागिरि स्थित पंचतीर्थ अने बाहुबली मंदिर

સિદ્ધક્ષેત્ર સોનાગિરિ પર્વત પર સ્થિત જિનાલયોની અનુપમ છટા

સોનાગિરિ તીર્થક્ષેત્ર

સોનાગિરિ : સમવસરણની રચનાની એક ઝાંખી

- આવાગમન..... : રેલ્વે સ્ટેશન : સોનાગિરિ - ૫ કિ.મી.
બસ સ્ટેશન : દતિયા - ૧૭ કિ.મી.
- પહોંચવાનો સરળ માર્ગ ... : દતિયા, ગ્વાલિયર, ઝાંસીથી સડક રસ્તે
- નજીકના મુખ્ય શહેર : દતિયા - ૧૭ કિ.મી., ગ્વાલિયર - ૬૬ કિ.મી.
- નજીકના તીર્થક્ષેત્રો..... : ગ્વાલિયર (ગોપાચલ) - ૬૬ કિ.મી.,
સિહોંનિયા - ૧૨૦ કિ.મી., ધ્યાવલજી - ૫૦ કિ.મી.

સોનાગિરિ દિગંબર જૈન સિદ્ધક્ષેત્ર પ્રાચીનકાળથી છે. અહીં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ સ્વામીનું સમવસરણ સત્તર વખત આવ્યું હતું તેમ શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખ છે. અહીંથી શ્રી નંગ, અનંગ, ચિન્તાગતિ, પૂર્ણચન્દ્ર,

અશોકસેન, શ્રીદત્ત, સ્વર્ણભદ્ર, વિગેરે પાા કરોડ મુનિવરોએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. સોનાગિરિનું પ્રાચીન નામ સ્વર્ણગિરિ અથવા શ્રમણગિરિ પણ હતુ. અહીં કુલ ૮૨ ખડ્ગાસન અને ૮૫ પદ્માસન પ્રતિમાઓ છે.

ઉજ્જૈનથી માલવા એકસપ્રેસ સાંજે ૭:૧૫ વાગે ઉપડે છે, જેમાં સ્લીર્પીંગ રીઝર્વેશન સહેલાઈથી મળે છે. તે ગાડી મળસ્કે ૪:૩૦ વાગે ઝાંસી પહોંચે છે. ઝાંસીથી આગળ જઈએ તો તે જ ટ્રેઈનમાં ૯૭ કિ.મી. દૂર ગ્વાલિયર આવે છે. સોનાગિરિ જવા માટે ઝાંસીમાં ટ્રેઈન બદલવી પડે છે. ઝાંસીથી સવારે ૬:૦૦ વાગે ઉપડતી લોકલ ટ્રેઈનમાં સવારે ૭:૦૦ વાગે સોનાગિરિ પહોંચી શકાય છે. ઝાંસી પછી દતિયા આવે છે. તેના પછી એક ગામ આવે છે, ત્યાર પછી સોનાગિરિ આવે છે. સોનાગિરિ રેલ્વે સ્ટેશને દરેક ટ્રેઈન ઉપર તીર્થ કમિટીની મિની બસ યાત્રીઓને લેવા માટે આવે છે. સોનાગિરિ રેલ્વે સ્ટેશનથી ક્ષેત્ર ૫ કિ.મી. દૂર છે. સ્ટેશનથી ક્ષેત્ર સુધી જવાનો પાકો રસ્તો દિગંબર જૈન સમાજ તરફથી બનાવવામાં આવેલ છે.

સોનાગિરિમાં પ્રવેશતા પોલીસ ચોકીની સામે ૨૫ ફીટ ઊંચી વેદી ઉપર ૧૮ ફીટ ઊંચા શ્રી બાહુબલીજી ભગવાન દર્શનીય છે. આ પ્રતિમાજી ઉપર અભિષેક કરવા માટે બંને તરફ પાકી સીડી લગાવી છે. હોલ ૩૦×૩૦ ફીટનો છે. અહીં દરરોજ સાંજે ૬:૩૦ થી ૭:૩૦ વાગે સામૂહિક ભક્તિ થાય છે. અહીં પંચતીર્થની રચના કરી છે. વર્તમાન ચોવીસીની ટોંક કરીને શ્રી સમ્મેદશિખરજીની રચના કરી છે. તે સિવાય કેલાસ પર્વતની રચના કરીને શ્રી આદિનાથ પ્રભુનું મંદિર કર્યું છે તથા ગિરનાર પર્વતની રચના કરીને શ્રી નેમિનાથ પ્રભુનું મંદિર કર્યું છે તથા ચંપાપુરી-મંદારગિરિની રચના કરીને શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનના મંદિરમાં ચરણચિહ્ન સ્થાપિત કર્યા છે તથા પાવાપુરી જલમંદિરની રચના કરીને શ્રી મહાવીર ભગવાનનું મંદિર કર્યું છે.

તે સિવાય વચ્ચે ૨૫ ફીટ ઊંચાઈએ ૩૦×૩૦ ફીટના વિશાળ હોલમાં “શ્રી બાહુબલી ધ્યાન મંદિર” કરેલ છે. ત્યાં બેસીને શાંતિથી જાપ, ચિંતન-મનન-ધ્યાન કરી શકાય છે. અહીં ૪૧૧ ફીટ ઉંચે સ્વર્ણમયી ધાતુનો સ્તંભ બનાવેલ છે અને શુદ્ધ ચિદ્રૂપોહમ મંત્ર લખેલ છે. સામેની દિવાલ પર આત્માની સુડતાલીસ શક્તિઓ લખી છે.

સોનાગિરિ તળેટીમાં કુલ પંદર ધર્મશાળા છે. પંડિત શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજીની શ્રી પરમાગમ મંદિર ધર્મશાળા છે, જેમાં યાત્રિકોને રહેવા માટે છ રૂમો છે. તે સિવાય ભોજનશાળામાં યાત્રિકો કહે તો રસોઈ કરી આપે છે. તે સિવાય લ. બે. યુ. ધર્મશાળા પણ ઘણી મોટી અને નળ-વીજળી, પંખા, પલંગ, વિગેરે સગવડતાવાળી છે. વળી તેમાં કેટલીક રૂમો એટેચ્ડ બાથરૂમ-લેટ્રીનની સગવડતાવાળી પણ છે. હવા-પ્રકાશ પણ આ ધર્મશાળામાં ઘણા છે. સોનાગિરિ તળેટીમાં ૪-૫ નાની હોટલો છે કે જ્યાં ચા, કોફી, બિસ્કીટ, વિગેરે મળે છે. લ. બે. યુ. ધર્મશાળાની બાજુમાં જ તદ્દન નવી રાખીવાળા ધર્મશાળા થઈ છે. તેમાં ફક્ત ૭-૮ રૂમો છે. બીજી સામાન્ય ધર્મશાળાઓ

પણ ઘણી છે. આ સિવાય હમણાં જ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી પંડિત હસ્તક શ્રી કુન્દકુન્દનગર નામથી નવી ધર્મશાળા પણ થઈ છે.

અહીં સરસ્વતિ મંદિર બનાવ્યું છે. જેમાં બધા શાસ્ત્રો-પુસ્તકો વેચાણ વિભાગમાં છે.

વિદ્વત અતિથિગૃહ : વિદ્વાનોને માટે શ્રી કહાન વિદ્વત અતિથિગૃહ બનાવેલ છે. જેમાં પૂરી સગવડતાવાળા સાત ફ્લેટો બનાવ્યા છે.

ઘર્માર્થ ઓષધાલય : અહીં કુન્દકુન્દનગરમાં અનુભવી વેદ દ્વારા આયુર્વેદિક દવા નિ:શુલ્ક આપવામાં આવે છે. જેનો લાભ સ્થાયી નિવાસી, યાત્રીગણ તથા આસપાસના ગામડાની જનતાને પણ મળે છે.

શુદ્ધ શ્રાવક ભોજનાલય : શ્રાવક ભોજનાલય છે. જેમાં એક સાથે ૮૦ વ્યક્તિ ટેબલ-ખુરશી ઉપર બેસીને જમી શકે છે. જમવું હોય તો રસોઈ શરૂ કરે તે પહેલાં બે કલાક અગાઉ નામ નોંધાવી દેવું જરૂરી છે.

તે સિવાય શ્રી કુન્દકુન્દનગરમાં આધુનિક ગેસ્ટહાઉસ પણ બનાવેલ છે. જેમાં બે બિલ્ડિંગમાં ચાર-ચાર ગેસ્ટહાઉસ બનાવ્યા છે. દરેકમાં એક હોલ, બે બેડરૂમ, એક રસોડું, એક બાથરૂમ-લેટ્રીન તથા બાલ્કની છે. દરેક ગેસ્ટહાઉસમાં ચાર પલંગ, છ ગાદલા-ઓશીકા, ટેબલ-ખુરશી, કબાટ, પંખા તથા ફૂલર મૂક્યા છે. તે સિવાય શ્રી કુન્દકુન્દ અતિથિ ગૃહ છે, જે બે માળનું છે. દરેક માળે સોળ-સોળ ફ્લેટો છે. દરેક ફ્લેટમાં એક મોટો રૂમ, રસોડું, બાથરૂમ-લેટ્રીન, ટેબલ-ખુરશી, ફૂલર, ગાદલા, પલંગ, બાલદી વિગેરે પૂરી સગવડતા છે તથા ભોજનશાળાની ઉપર પણ બાર ફ્લેટ બનાવેલ છે.

આ રીતે સોનાગિરિમાં રહેવા-જમવાની સારામાં સારી સગવડતા છે. ભવિષ્યમાં ધ્યાનકેન્દ્રની સામે ૫૧ ફીટ ઊંચો માનસ્થંભ કરાવવાની યોજના છે. અહીં ઘર્માદા દવાખાનામાં એક દિવસની દવા ફી દેવા માટે રૂ. ૫૦૦/- કાયમી તિથિ છે, પંચતીર્થમાં કાયમી પૂજાના રૂ. ૫૦૦/- છે તથા પરમાગમ મંદિરમાં કાયમી પૂજાના રૂ. ૩૦૦/- છે.

સોનાગિરિ પહાડ તદ્દન નાનકડો અને સહેલાઈથી ચડી શકાય તેવો છે. પહાડ ઉપર કુલ ૭૭ મંદિરો છે. દરેક મંદિર ઉપર મોટા અક્ષરે ક્રમ નંબર લખેલ છે. તેથી વગર ગાઈડે સૌ કોઈ સહેલાઈથી ક્રમસર દરેક મંદિરોમાં જઈ શકે છે. વળી મંદિરોની રચના જ એવી છે કે મંદિર નં. ૧ થી શરૂ કરો અને છેલ્લે જ્યારે મંદિર નં. ૭૭ આવે, ત્યારે તમે નીચે તળેટીમાં જ આવી ગયા હો. પહાડ ઉપર પાકો રસ્તો બાંધેલો છે.

અગત્યની સૂચના :- સોનાગિરિ પહાડ પરના દરેક મંદિરો બપોરે ૧૨:૦૦ વાગે માંગળિક (બંધ) થઈ જાય છે. જે બીજે દિવસે સવારે ૬:૦૦ વાગે ખૂલે છે. માટે પહાડ ઉપર સવારે

- લેલાસર ચડવું કે જેથી દરેક મંદિરમાં શાંતિથી દર્શન-પૂજા થઈ શકે. બપોરે મંદિરો ખોલતા જ નથી. પહાડ ઉપરના બધા જ મંદિરો શિખરબંધી છે અને દરેક મંદિરમાં લાઈટની વ્યવસ્થા છે.
- શ્રી નંગ-અનંગકુમાર, વિગેરે મુનિઓએ અહીં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનના સમવસરણમાં ઉપદેશ સાંભળ્યો હતો. અહીંથી પાા કરોડ મુનિવરો મુક્તિ પામ્યા હતા. સોનાગિરિ પહાડ ઉપરના મંદિરોનું વર્ણન નીચે મુજબ છે.
- મંદિર નં. ૧ : શ્રી નેમિનાથ મંદિર - અહીં શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની ૫ ફીટ ઊંચી ખડ્ગાસન શ્યામ વર્ણની મૂર્તિ છે અને વિ. સં. ૧૨૧૯માં તેની સ્થાપના થયેલી છે.
- મંદિર નં. ૨ : શ્રી નેમિનાથ મંદિર - દરવાજાની ઉપર આ મંદિર આવેલ છે. જેમાં ૨। ફીટના શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પદ્માસન શ્યામ વર્ણના છે.
- મંદિર નં. ૩ : અહીં મુનિ મહારાજના પગલાં છે.
- મંદિર નં. ૪ : શ્રી આદિનાથ મંદિર - શ્રી આદિનાથ ભગવાનના સફેદ આરસના ૧। ફીટના પદ્માસન પ્રતિમાજી છે. તે સિવાય ચોવીસ તીર્થંકર ભગવાનના ચરણ પાદુકા છે. જેની સ્થાપના સંવત ૧૮૮૮માં થયેલી છે.
- મંદિર નં. ૫ : શ્રી પાર્શ્વનાથ મંદિર - આ મંદિરમાં આશરે ૧। ફીટના સફેદ આરસના પદ્માસન શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે.
- મંદિર નં. ૬ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ મંદિર - અહીં સફેદ આરસના પદ્માસન ૧ ફૂટના શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન છે. જેની સ્થાપના સંવત ૧૯૩૦માં થઈ છે.
- મંદિર નં. ૭ : અહીં આશરે ૨। ફીટના ખડ્ગાસને શ્યામ વર્ણના શ્રી નેમિનાથ ભગવાન છે.
- મંદિર નં. ૮ : શ્રી પદ્મપ્રભુ મંદિર - અહીં સફેદ આરસના ૧ ફૂટના પદ્માસન શ્રી પદ્મપ્રભુ ભગવાન છે.
- મંદિર નં. ૯ : શ્રી પાર્શ્વનાથ મંદિર - અહીં સફેદ આરસના ૨ ફીટના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના પદ્માસન પ્રતિમાજી છે.
- મંદિર નં. ૧૦ : શ્રી પાર્શ્વનાથ મંદિર - મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન શ્યામ વર્ણના પદ્માસને આશરે ૨। ફીટના બિરાજે છે. ડાબી તરફ શ્રી અભિનંદનનાથ ભગવાનની ખડ્ગાસને સફેદ આરસની આશરે ૧। ફીટની પ્રતિમા છે. જમણી તરફ પદ્માસન બદામી રંગની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૧૧ : શ્રી ઋષભદેવ મંદિર - અહીં શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન ખડ્ગાસને શ્યામ આરસના આશરે ૩ ફીટના બિરાજે છે.
- મંદિર નં. ૧૨ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન શ્યામ વર્ણના ખડ્ગાસને આશરે ૫ ફીટના બિરાજે છે.

- મંદિર નં. ૧૩ : અહીં શ્રી આદિનાથ ભગવાનની પદ્માસન સફેદ આરસની ૧ ફૂટની પ્રતિમા છે.
- મંદિર નં. ૧૪ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન કથ્યાઈ વર્ણના ખડ્ગાસને ૧૧ ફીટના બિરાજમાન છે.
- મંદિર નં. ૧૫ : શ્રી મુનિસુવ્રતનાથ ભગવાનની શ્યામ આરસની ખડ્ગાસન ૩ ફીટની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૧૬ : અહીં શ્રી મહાવીર ભગવાનની બદામી રંગની પદ્માસન આશરે ૨ ફીટની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૧૭ : શ્રી પાર્શ્વનાથ મંદિર - અહીં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસને સફેદ આરસના આશરે ૧ ફૂટના બિરાજમાન કરેલા છે.
- મંદિર નં. ૧૮ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન પદ્માસન સફેદ આરસના ૧ ફૂટના છે, જેની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૯૨૩માં થયેલી છે.
- મંદિર નં. ૧૯ : અહીં શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને શ્યામ વર્ણના ધ્યાનસ્થ મુદ્રામાં આશરે ૨ ફીટના બિરાજમાન છે.
- મંદિર નં. ૨૦ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન સફેદ આરસના આશરે ૧ ફીટના પદ્માસન છે.
- મંદિર નં. ૨૧ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન સફેદ આરસના ૧ ફૂટના પદ્માસને છે.
- મંદિર નં. ૨૨ : શ્રી અરનાથ ભગવાનની ખડ્ગાસન પ્રતિમા બદામી રંગની ૫ ફીટની છે.
- મંદિર નં. ૨૩ : શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસન સફેદ આરસના ફેણવાળા આશરે ૧ ફૂટના છે, જેની પ્રતિષ્ઠા વીર સંવત ૧૮૮૪માં થયેલી છે. તેમની બાજુમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ વીર સંવત ૨૪૭૦ના પ્રતિષ્ઠિત છે અને બીજી તરફ પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પદ્માસને ૧ ફૂટના વીર સંવત ૧૮૩૦ના પ્રતિષ્ઠિત છે.
- મંદિર નં. ૨૪ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન શ્યામ વર્ણના ખડ્ગાસને આશરે ૪ ફીટના બિરાજમાન છે.
- મંદિર નં. ૨૫ : શ્રી મદિલનાથ ભગવાન શ્યામવર્ણના પદ્માસન ૧૧ ફીટના છે. સંવત ૧૮૨૫ના છે.
- મંદિર નં. ૨૬ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન સફેદ પાષાણના પદ્માસન ૧ ફૂટના છે.
- મંદિર નં. ૨૭ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની શ્યામ પાષાણની પદ્માસન ૧૧ ફીટની પ્રતિમાજી છે.
- મંદિર નં. ૨૮ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનની આશરે ૫ ફીટની પ્રાચીન મૂર્તિ છે. આ પાષાણ બદામી જેવા રંગનો છે.
- મંદિર નં. ૨૯ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને ૬ ફીટના પ્રાચીન પાષાણના છે.
- મંદિર નં. ૩૦ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનની ખડ્ગાસને ૬ ફીટની પ્રાચીન પાષાણની પ્રતિમા છે. બદામી જેવો રંગ લાગે. આજકાલ શિલ્પીઓ જેવી સુંદર મૂર્તિઓ બનાવે છે, તેવી તે વખતના શિલ્પીઓ બનાવી નહીં શકતા હોય તેમ દરેક પ્રતિમાજી જોતા લાગે છે.

- મંદિર નં. ૩૧ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની ખડ્ગાસને શ્યામવર્ણની ૪ ફીટની પ્રતિમા છે. ઉપર ત્રણ છત્ર બનાવેલ છે.
- મંદિર નં. ૩૨ : શ્રી અજીતનાથ ભગવાનની સફેદ પદ્માસન ૨ ફીટની મૂર્તિ વીર સંવત ૨૪૬૨ની છે.
- મંદિર નં. ૩૩ : શ્રી સુમતિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને વીર સંવત ૧૯૯૨ના છે.
- મંદિર નં. ૩૪ : શ્રી આદિનાથ ભગવાનની ખડ્ગાસને શ્યામ વર્ણની ૬ ફીટ ઊંચી પ્રતિમા છે. તે સિવાય એક વેદીમાં નંદીશ્વર દ્વીપની અતિ પ્રાચીન રચના વીર સંવત ૧૨૩૬ની છે. આ મંદિરની પાછળના ભાગમાં સિંદૂર લગાડેલી ક્ષેત્રપાલની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૩૫ : શ્રી આદિનાથ ભગવાનની ખડ્ગાસને ૩ ફીટની પ્રતિમાજી સંવત ૧૬૪૦ ની પ્રતિષ્ઠિત છે.
- મંદિર નં. ૩૬ : શ્રી અજીતનાથ પ્રભુની પદ્માસન ૧ ફૂટની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૩૭ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પદ્માસન સફેદ ૧ ફૂટના વીર સંવત ૧૮૮૪ના છે.
- મંદિર નં. ૩૮ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન વીર સંવત ૧૯૫૦ના પદ્માસન છે. તેમની બંને બાજુ મહાવીર પ્રભુ ૨ ફીટના ખડ્ગાસને છે. આ મંદિર નં. ૩૮ ની પાછળ શ્રી સમ્મેદશિખરજીની રચના છે. જેમાં ચોવીસ દેરીઓમાં પગલાં છે તથા કૈલાસ પર્વતની રચના પણ છે. મુનિના ગયા ભવના વેરીએ આખો પહાડ હલાવ્યો. મુનિએ લબ્ધિથી પગનો અંગુઠો દબાવ્યો અને પહાડ સ્થિર થયો અને રાવણ દબાઈ ગયો. કૈલાસ પર્વત ઉપર શ્રી આદિનાથ પ્રભુ છે. તે સિવાય ત્રણ ચોવીસીની દેરીઓ છે. પણ તેમાં મૂર્તિ કે પગલાં કાંઈ જ નથી. ફક્ત દેરી ઉપર નામ લખેલા છે.
- મંદિર નં. ૩૯ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન શ્યામવર્ણ ૬ ફીટના છે. મૂર્તિ ઉપર ત્રણ છત્ર છે.
- મંદિર નં. ૪૦ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન શ્યામવર્ણના પદ્માસન ૨ ફીટના છે.
- મંદિર નં. ૪૧ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન પદ્માસન સફેદ ૨ ફીટના છે.
- મંદિર નં. ૪૨ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન બદામી જેવા પ્રાચીન પાષાણના ૮ ફીટ ઊંચા છે. આ મંદિર મોટું અને શિખરબંધ છે.
- મંદિર નં. ૪૩ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને ભૂખરા વર્ણના પાષાણના ૬ ફીટના છે. ઉપર ત્રણ છત્ર પણ છે. મૂર્તિની બંને બાજુ ઈન્દ્રો ચામર ઢાળે છે.
- મંદિર નં. ૪૪ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન ખડ્ગાસને ભૂખરા વર્ણના પાષાણના ૫ ફીટના છે.

ઉપર છત્ર પણ છે. બંને બાજુ યજ્ઞ છે. આ મંદિરમાં ક્ષેત્રપાલની સ્થાપના કરેલી છે.

- મંદિર નં. ૪૫ : આ મંદિરમાં પાંચ વેદી છે, જેમાં શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને (૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસને વીર સંવત ૧૧૬૩ના (૩) શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ખડ્ગાસને (૪) શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પદ્માસને ૨ ફીટના અને (૫) શ્રી મહાવીર પ્રભુ ખડ્ગાસને ૩ ફીટના છે. તે સિવાય આરસનો વીર સ્થંભ તથા ઐ ધર્મચક્ર પણ છે.
- મંદિર નં. ૪૬ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પદ્માસન ૩ ફીટના છે. તેમજ શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુનું સમવસરણ બહુ સુંદર છે. આ મંદિરમાં ફરતા ચોવીસ તીર્થંકર ભગવંતોના ફોટા છે.
- મંદિર નં. ૪૭ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને ૬ ફીટના પ્રાચીન પાષાણના છે.
- મંદિર નં. ૪૮ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન ખડ્ગાસન ૫ ફીટના છે.
- મંદિર નં. ૪૯ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન પ્રાચીન પાષાણના ૬ ફીટના છે. આ પ્રતિમાજીના ચક્ષુ ખુલ્લા છે.
- મંદિર નં. ૫૦ : શ્રી વિમલનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને બદામી જેવા ૬ ફીટના પ્રાચીન છે. નાનકડા દરવાજામાં થઈને અંદર મંદિરમાં જવાય છે.
- મંદિર નં. ૫૧ : શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસને બદામી જેવા ૬ ફીટના છે.
- મંદિર નં. ૫૨ : શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન કથ્થાઈ વર્ણના ૨૥ ફીટના છે. તેમજ ઉપર છત્ર અને પાછળના ભાગમાં ભામંડળ છે. બંને બાજુ ઈન્દ્રો ચામર ઢોળે છે.
- મંદિર નં. ૫૩ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન બદામી વર્ણના ૨૥ ફીટના છે. ભગવાનની એક બાજુ ઈન્દ્ર અને બીજી બાજુ ઈન્દ્રાણી ચામર ઢોળે છે.
- મંદિર નં. ૫૪ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પદ્માસન શ્યામવર્ણના ૧૥ ફીટના છે. બીજી વેદી ઉપર પણ શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે.
- મંદિર નં. ૫૫ : અહીં ચૌમુખી ભગવાન છે. ચારે બાજુ જુદા-જુદા ભગવાન છે. આ ભગવાન ખોદકામમાં પ્રાપ્ત થયેલા છે. તેમાં ચૌમુખીમાં (૧) શ્રી ધર્મનાથ ભગવાન (૨) શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ (૩) શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને (૪) શ્રી પદ્મપ્રભુ તેમ ચાર ભગવાન છે. આ રીતે ચારે બાજુ ચૌમુખીમાં જુદા-જુદા ભગવાન અહીં જ જોવા મળ્યા. સામાન્ય રીતે ચૌમુખીમાં ચારે બાજુ એક જ ભગવાન હોય છે.
- મંદિર નં. ૫૬ : શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુના ચરણકમળ છે. ચોકમાં શ્રી નંગ, શ્રી અનંગ અને શ્રી બાહુબલીજીની ખડ્ગાસને ત્રણ મૂર્તિઓ છે. ચોકમાં ફરતી ચોવીસ દેરીઓ

છે. જેમાં દરેકમાં ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. સામાન્ય રીતે બધે સ્થળે ચોવીસ તીર્થકરોની પદ્માસન મૂર્તિઓ હોય છે. જ્યારે અહીં બધી જ મૂર્તિઓ ખડ્ગાસને છે. તે સિવાય ચોકમાં શ્રી માનસ્થંભજી છે. અહીં જળકુંડ છે, જેમાં કાયમ પાણી ભરેલું રહે છે.

મંદિર નં. ૫૭ : પહાડ ઉપરનું સૌથી મોટું મુખ્ય અગત્યનું આ મંદિર છે. કહેવાય છે કે અહીં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુજીનું સમવસરણ આઠ વખત આવ્યું હતું. શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુજીની ખડ્ગાસને ૯ ફીટની મૂર્તિ છે. તેમની ડાબી તરફ શ્રી શીતલનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન ૬ ફીટના છે. બધા જ ભગવાન પ્રાચીન છે. વચ્ચે મોટો ચોક છે. શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ સ્તોત્ર આરસમાં કોતરાવેલ છે. લોબીમાં ફરતા બાવીસ પરીષદના ચિત્રપટો છે તથા ચારે બાજુ દેરીઓ છે. તેમાં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન ૩ ફીટના સફેદ આરસના છે. તે સિવાય શ્રી નંગ, શ્રી અનંગ મુનિવરોના ચરણકમળ છે. ચોકમાં દિવાલ ઉપર ચારે બાજુ ચોવીસ પ્રભુના માત્ર નામ મોટા અક્ષરે લખેલા છે. શ્રી નંગ-અનંગ મુનિઓએ અહીં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુના સમવસરણમાં ઉપદેશ સાંભળીને મુનિ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી અને અહીંથી જ કેવળજ્ઞાન પામીને તેઓ મુક્તિ પામ્યા હતા. ચોકમાં ફરતી ચોવીસ તીર્થકર પ્રભુની ચોવીસ દેરીઓ છે, જેમાં જુદા-જુદા વર્ણના આરસના પ્રતિમાજી છે. ચારે બાજુ આરસના પાટીયામાં સૂત્રો જેવા કે મુક્તિપંથ, દસધર્મ, બાવીસ પરિષદ વિગેરે છે. બાજુમાં ત્રણ ખડ્ગાસન મૂર્તિઓ છે. તેમાં વચ્ચે શ્રી બાહુબલીજી ભગવાનની સફેદ આરસની ૭ ફીટ ઊંચી મૂર્તિ છે. ડાબી બાજુ શ્રી નંગકુમારની અને જમણી બાજુ શ્રી અનંગકુમારની ખડ્ગાસન ૭-૭ ફીટની પ્રતિમાજી છે. તે સિવાય શ્રુતસ્કંધયંત્ર, મહાવીર વાણી, ગૌતમ ગણધર વાણી, બાર અંગ-નવ પૂર્વની રચનાના દશ્યો, વિગેરે છે. બહાર ચોકમાં આરસનો નવો માનસ્થંભ કરાવેલ છે, જેમાં ઉપર તથા નીચે ચારે તરફ શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનની પદ્માસન પ્રતિમાજી છે. આ તરફ માનસ્થંભજીમાં ફક્ત ઉપર જ ચૌમુખી ભગવાન હોય છે. નીચે ભગવાન હોતા નથી. આ માનસ્થંભજીમાં નીચે તથા ઉપર બંને જગ્યાએ ચૌમુખી ભગવાન છે. પહાડ ઉપરના બધાં જ મંદિરોમાં આ મંદિર નં. ૫૭ વિશાળ અને ભવ્ય તથા દર્શનીય મંદિર છે. અહીં પૂજા-ભક્તિ કરવા માટે જગ્યા પણ ઘણી છે.

મંદિર નં. ૫૭ અને મંદિર નં. ૫૮ વચ્ચે જળકુંડ છે.

મંદિર નં. ૫૮ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન બદામી વર્ણના ૬ ફીટના છે. ડાબી તરફ શ્રી આદિનાથ ભગવાન અને જમણી તરફ શ્રી મહાવીર ભગવાન ખડ્ગાસન

બંને ૬-૬ ફીટના છે. વચ્ચે ૨૫૦૦ મા નિર્વાણ મહોત્સવના સ્મારક રૂપે આરસનો સ્થંભ છે.

મંદિર નં. ૫૯ : અંદર ઊંડે-ઊંડે શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ખડ્ગાસન ૬ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૦ : ત્રણ વાટિકા અથવા ગંધકુટિ જેવી ત્રણ વેદી જેવી રચના છે. તેમાં ઉપરની ત્રીજી પીઠિકા ઉપર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસને છે. ઉપર ચડીને દર્શન કરવા જઈએ ત્યારે ઉપરથી સોનાગિરિના આખા પહાડના બધા જ મંદિરોના નાના-મોટા દરેક શિખરોના દર્શન થાય છે. ઉપર જવા માટે તદ્દન નાનકડો રસ્તો અને નાનકડા પગથિયાં છે કે જ્યાંથી વારાફરતી એક-એક વ્યક્તિ જ ઉપર જઈ શકે. બીજે છેડેથી નીચે ઉતરી જવાય તેવી રચના છે. આ રચના વીર સંવત ૧૫૪૯માં થયેલી છે. આ મંદિરને “ચક્રીવાળું મંદિર” અથવા “મેરૂ મંદિર” પણ કહે છે.

મંદિર નં. ૬૧ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન શ્યામ વર્ણના ખડ્ગાસન ૩ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૨ : શ્રી મહાવીર પ્રભુ બદામી વર્ણના ખડ્ગાસન ૬ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૩ : શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ખડ્ગાસન બદામી વર્ણના ૬ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૪ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન શ્યામ વર્ણના પદ્માસન ૧૧ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૫ : નાનકડી દેરીમાં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુજી ભગવાન ૧ ફૂટના છે.

મંદિર નં. ૬૬ : શ્રી સંભવનાથ ભગવાન સફેદ વર્ણના ૦૧૧ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૭ : શ્રી મહાવીર ભગવાનના ખડ્ગાસન ૩ ફીટના પ્રતિમાજી છે. રસ્તામાં બે મુનિના પગલાં છે.

મંદિર નં. ૬૮ : ઊંચા શિખરબંધ મંદિરમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન ૧૧ ફીટના છે. ડાબી બાજુ શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ પદ્માસન કથ્થાઈ વર્ણના ૨ ફીટના સ્હેજ ખંડિત થયેલા છે. જમણી તરફ શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન છે.

મંદિર નં. ૬૯ : શ્રી આદિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન બદામી વર્ણના ૩ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૬૯ અને મંદિર નં. ૭૦ ની વચ્ચે “નારિયેળી કૂંડ” અને “બાજની શીલા” આવે છે. બાજની શીલા પથ્થરની છે. તેની ઉપર લાકડી પછાડતા અવાજ નીકળે છે. તેમ ઈતિહાસ કહે છે. આ નારિયેળી કૂંડનો ઈતિહાસ એમ કહે છે કે તે કૂંડમાં બદામ નાખો અને જો બદામ તરે તો તેને ઘરે સંતાન પ્રાપ્તિ થશે. નારિયેળી કૂંડની બાજુમાં મુનિરાજના ચરણ છે.

મંદિર નં. ૭૦ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ૪ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૭૧ : ચૌમુખી ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. અહીં પણ ચારે તરફ ચારે ભગવાન જુદા-જુદા છે. (૧) શ્રી આદિનાથજી (૨) શ્રી વાસુપૂજ્ય (૩) શ્રી અનંતનાથ પ્રભુ અને (૪) શ્રી કુન્થુનાથ-ચારે પ્રતિમાજી ખડ્ગાસન ૪-૪ ફીટના શિખરબંધી દેરીમાં છે.

મંદિર નં. ૭૨ : શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ શ્યામ ખડ્ગાસન ૩ ફીટના છે. તેની બંને બાજુ બે પ્રતિમાજી શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુના ખડ્ગાસને છે.

મંદિર નં. ૭૩ : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ખડ્ગાસન ૪ ફીટના છે.

મંદિર નં. ૭૪ : શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન સફેદ ૪ ફીટના વીર સંવત ૧૮૩૮ના છે. જમણી તરફ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ફેણવાળા વિ. સં. ૨૦૪૪ વીર સંવત ૨૫૧૪ છે. ડાબી તરફ નાના ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. બાજુમાં વચ્ચે શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ છે અને તેમની બંને બાજુ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ છે. આ મંદિરમાં સાત વેદી છે. તેમાં શ્રી મુનિસુવ્રતનાથ પદ્માસન સફેદ વર્ણના ૧ ફૂટના તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસન શ્યામ ૧ ફૂટના છે તથા વચ્ચેની વેદીમાં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન પદ્માસન સફેદ ૧૧ ફીટના છે. તેની બાજુમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન શ્યામ પદ્માસન ૧ ફૂટના છે. તેમજ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની એક મૂર્તિ પદ્માસન સફેદ ૧૧ ફીટની છે. આગળ ક્ષેત્રપાલની મોટી મૂર્તિ આવે છે.

મંદિર નં. ૭૫ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુજી શ્યામ વર્ણના પદ્માસન પ્રતિમાજી છે.

મંદિર નં. ૭૬ : શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુજી ખડ્ગાસન ૬ ફીટના છે. ડાબી તરફ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ પદ્માસન સફેદ ૫ ફીટના સં. ૧૮૮૪ના છે. જમણી તરફ શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન સફેદ ૫ ફીટના છે. ખોદકામમાં પ્રાપ્ત થયેલ પ્રાચીન ખંડિત મૂર્તિઓ ગેલેરીમાં મૂકેલી છે.

મંદિર નં. ૭૭ : શ્રી મહાવીર પ્રભુ શ્યામ વર્ણના પદ્માસન ૧૧ ફીટના છે.

આ રીતે ૭૭ મંદિરની યાત્રા પૂર્ણ થતાં પહાડ ઉપરથી સહજ નીચે તળેટીમાં આવી જવાય છે. આખા પહાડની યાત્રા-માત્ર દર્શન કરતા પૂરા ૨૧ કલાક થાય છે.

તળેટીમાં ૧૭ પ્રાચીન શિખરબંધ મંદિરો છે. બીજા નવા ૧૦ મંદિરો મળીને કુલ ૨૭ મંદિરો તળેટીમાં છે. તળેટીમાં શ્રી પરમાગમ મંદિર તથા શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ જિનાલય છે. મંદિરમાં દિવાલો ઉપર પંચ પરમાગમની મૂળ ગાથાઓ, દ્રવ્યસંગ્રહ, રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર, તત્વાર્થસૂત્ર આરસમાં કોતરાવીને લગાવેલ છે તથા મંદિરમાં ૫૧ ફીટના પદ્માસન શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન છે. મોટા હોલમાં પૂજન વિધાન થઈ શકે તેવી સગવડતા છે. અહીં દરરોજ સવારે અને રાત્રે પંડિતો દ્વારા પ્રવચન થાય છે.

- તળેટી મંદિર નં. ૧ : શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ મૂળનાયક છે. તે સિવાય પંચઘાતુની મૂર્તિઓ છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૨ : લશ્કરવાળાનું મંદિર-પંચઘાતુના શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૩ : મૂળનાયક શ્રી મહાવીર પ્રભુજી છે. બંને બાજુ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ શ્યામ આરસના છે. તે સિવાય પંચઘાતુના પાંચ પ્રતિમાજી છે. વચ્ચે ચોક છે. ફરતા રંગબેરંગી સ્થંભો છે. અહીં સ્વાધ્યાય મંદિર હોલ પણ છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૪ : “દિગંબર જૈન ગોલ શુંગાર મંદિર” નામ છે. જેમાં મૂળનાયક શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ છે. બંને બાજુ બે પંચઘાતુના ભગવાન છે. સોનેરી રંગબેરંગી વેદી ઉપર ભગવંતો બિરાજમાન કરેલા છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૫ : “પુરવાલ દિગંબર જૈન મંદિર” નામ છે, જેમાં શ્રી નેમિનાથ પ્રભુજી મૂળનાયક છે. તે સિવાય આ મંદિરમાં પદ્માવતી દેવીની મૂર્તિ છે. પંચઘાતુના પંચમેરૂ છે. ડાબી તરફ શ્રી નંગની ખડ્ગાસન મૂર્તિ અને જમણી તરફ શ્રી અનંગની ખડ્ગાસન મૂર્તિ છે. બાજુમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મોટી મૂર્તિ છે. તેમજ તેમની બાજુમાં પણ ખડ્ગાસને બે મૂર્તિઓ છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૬ : શ્રી અજીતનાથ પ્રભુ પદ્માસને છે. ડાબી તરફ શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૭ : શિખરબંધ વેદી ઉપર શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પદ્માસન સફેદ ૨ ફીટના સં. ૧૮૮૪ના છે. જમણી બાજુ પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ છે અને તેમની બાજુમાં પંચઘાતુના નાના ભગવાન છે. ડાબી બાજુ પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ છે. વચ્ચે બહુ મોટો ચોક છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૮ : રંગબેરંગી કાચની વેદી ઉપર શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના ખડ્ગાસન ૧૨ ફીટ ઊંચા પ્રતિમાજી છે. ડાબી બાજુ શ્રી સુવિધિનાથજી ૭ ફીટના ખડ્ગાસન છે. તેમની બાજુમાં બીજા ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. જમણી બાજુ પણ ખડ્ગાસન ૭ ફીટના ભગવાન છે. તેમની બાજુમાં પણ બીજા ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. રંગબેરંગી કાચનું સુશોભિત મંદિર છે. આ મંદિરમાં ઉપર પણ પહેલા માળે દર્શનીય મંદિર છે. ફરતા ચારે તરફ આરસના સ્થંભો છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૯ : મૂળનાયક શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન પદ્માસન નાના છે. બાજુમાં ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. તેમની બાજુમાં આરસના શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન છે.
- તળેટી મંદિર નં. ૧૦ : ખૂબ જ ઊંચી ગંધકુટિ જેવી વેદીમાં-દેરીમાં નાનકડા ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે. તેમની બાજુમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પદ્માસન છે. મંદિર જૂનું છે.

તળેટી મંદિર નં. ૧૧ : શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસન નાના છે. તે સિવાય બીજા છ પ્રતિમાજી છે.

તળેટી મંદિર નં. ૧૨,૧૩ અને ૧૪ ની માહિતી મેળવી શકાઈ નથી.

તળેટી મંદિર નં. ૧૫ : આ આખું મંદિર ઈંદોરના કાયના મંદિર જેવું જ કાયનું, રંગબેરંગી અને દર્શનીય છે. તળેટીના બધા મંદિરોમાં આ મંદિર ચડિયાતું છે. આ વીસપંથી મંદિર છે. રંગબેરંગી કાય સાથે સોનાનું સુશોભિત કામ છે. અહીં શ્રી અનંતનાથ પ્રભુજી છે. બાજુમાં શ્યામ આરસની પદ્માસન શ્રી આદિનાથ પ્રભુની મોટી મૂર્તિ છે. ડાબી બાજુ પંચઘાતુના ગોળાકાર ત્રણ ચોવીસી ભગવંતો છે. જમણી તરફ શ્રી અજિતનાથજીના પદ્માસન શ્યામ મોટા પ્રતિમાજી છે. તે સિવાય મંદિરમાં ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક રંગબેરંગી ચિત્રપટો છે. જેવા કે શ્રી ગિરનારજી, શ્રી સમ્મેદશિખરજી, મુનિઓના ફોટા, શ્રી ભરતજી તથા શ્રી બાહુબલીજીના કાયની સુંદર ફ્રેમમાં મઢાવેલા બહુ જ સુંદર ચિત્રપટો, વિગેરે છે. આ મંદિરમાં પંચઘાતુના ઘણા પ્રતિમાજી છે. આખા મંદિરમાં ચોતરફ તથા છતમાં રંગબેરંગી સુવર્ણકામ સાથે નક્શીવાળું ખૂબ આકર્ષક કામ કરેલું છે.

સોનાગિરિમાં યુનાઈટેડ કોમર્શીયલ બેંકની શાખા છે.

સર્વજ્ઞ અરિહંતદેવ અને બીજા કુદેવ - તેમની વચ્ચે તફાવત ઓળખ્યા વિના ભલે અરિહંતદેવને માને. તો પણ તેને ગૃહિત મિથ્યાત્વ છૂટતુ નથી. તે જ પ્રમાણે સાચા ગુરુ અને સાચા શાસ્ત્રમાં પણ સમજવુ.

- પૂ. ગુરુદેવશ્રી, છહ ઢાળા પ્રવચન.

હે જીવ ! તારી પરિણતિમાં આ રાગદ્વેષ ભલે હો, પણ તે વિકારી પરિણામો તું નથી. એ પરિણામો તું નથી અને તે પરિણામો તારા સ્વભાવમાં નથી. તેનો કર્તા-ભોક્તા પણ તું નથી. તું તો નિર્વિકલ્પ સહજ સમયસારૂપ જ્ઞાયકભાવ છો. તેની દષ્ટિ કર.